

О. А. Ніконенко,
аспірант, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-4601-8076

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.5.121

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

O. Nykonenko,
Postgraduate student, Bila Tserkva National Agrarian University

THEORETICAL BASES OF FORMATION OF FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

Продовольча безпека посідає важливе місце в дослідженнях соціально-економічного, політичного, екологічного, демографічного, управлінського, біологічного, інформаційного, інституціонального характеру та в інших наукових напрямках. Це означає, що проблема продовольчої безпеки є не лише актуальною, але й ще складною, багатогранною та багаторівневою.

Узагальнимо еволюцію підходів до визначення продовольчої безпеки та виділимо контент кожного із етапів. Для більшості наукових праць, у яких зроблено спробу щодо систематизації підходів до оцінки та визначення продовольчої безпеки є фокусування уваги не на конкретні дії держав або міжнародних організацій, а на документи декларативного характеру — меморандуми, рішення конференцій, наукові конференції.

Узагальнення наукової літератури з питань забезпечення продовольчої безпеки дозволило систематизувати еволюції підходів до розуміння цієї економічної категорії. Так, привертання уваги світової спільноти до проблем виробництва продовольства, голоду, недоїдання та здоров'я були ще до створення ФАО.

Узагальнюючи вищезазначене, покладено початок виходу цієї проблеми на міжнародний рівень, піднімаються питання "свободи від нужди", "свободи від голоду" та "досягнення економіки достатку", вирішення яких залежать від темпів економічного зростання, динаміки світового виробництва зернових, достатності продовольства у світі та вплив на рівень бідності та наявності й зміни кількості робочих місць.

Отже, для етапу еволюції підходів до продовольчої безпеки, який припав на сімдесяті роки минулого століття, характерним є акцент на контролі світових запасів продовольства з метою забезпечення стабільного постачання продовольством населення та скорочення коливань цін на продукти харчування.

З метою оцінювання продовольчої безпеки та безпеки харчування доцільно включати показники власне безпеки. Серед них доцільно виділити дані антропометричних досліджень, а також показники, що характеризують стан медичного обслуговування, санітарні умови, поширення у суспільстві знань та навиків в області здорового харчування та ін. Нині в українських умовах ці тенденції все ще не знайшли свого відображення в нормативно-правових актах, а також відображені у працях вітчизняних дослідників, що дозволяє зробити висновок про Україну на даний момент знаходиться на етапі розуміння продовольчої безпеки, тобто, наявність продовольства, економічна та фізична доступність, стабільність та використання продовольства, та відстає в цьому плані від світового співтовариства.

Food security occupies an important place in research of socio-economic, political, environmental, demographic, managerial, biological, informational, institutional nature and in other scientific fields. This means that the problem of food security is not only relevant, but also complex, multifaceted and multilevel.

Let's summarize the evolution of approaches to determining food security and highlight the content of each stage. For most scientific papers that attempt to systematize approaches to the assessment and definition of food security, the focus is not on specific actions of states or international organizations, but on declarative documents — memoranda, conference decisions, scientific conferences.

The generalization of the scientific literature on food security has allowed to systematize the evolution of approaches to understanding this economic category. Yes, drawing the world's attention to the problems of food production, hunger, malnutrition and health was before the creation of FAO.

Summarizing the above, this problem has begun to reach the international level, raising issues of "freedom from need", "freedom from hunger" and "achieving an economy of prosperity", the solution of which depends on economic growth, world grain production, world food security and the impact on poverty and the availability and change in the number of jobs.

Thus, the evolution of approaches to food security in the 1970s is characterized by an emphasis on controlling world food supplies to ensure a stable food supply and reduce food price volatility.

In order to assess food security and food security, it is advisable to include indicators of actual security. Among them it is expedient to highlight the data of anthropometric research, as well as indicators that characterize the state of health care, sanitation, dissemination of knowledge and skills in society in the field of healthy eating and others. At present, in Ukrainian conditions, these trends are still not reflected in regulations, as well as reflected in the works of domestic researchers, which allows us to conclude that Ukraine is currently at the stage of understanding food security, food availability, economic and physical availability, stability and use of food, and lags behind the world community in this regard.

Ключові слова: продовольча безпека, показники продовольчої безпеки, продовольче забезпечення, економічне зростання, здорове харчування.

Key words: food security, food security indicators, food security, economic growth, healthy nutrition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Продовольча безпека посідає важливе місце в дослідженнях соціально-економічного, політичного, екологічного, демографічного, управлінського, біологічного, інформаційного, інституціонального характеру та в інших наукових напрямках. Це означає, що проблема продовольчої безпеки є не лише актуальною, але й ще складною, багатогранною та багаторівневою. Саме тому складно запропонувати єдине визначення наукової категорії "продовольчої безпеки".

Поняття продовольчої безпеки складається із двох основних елементів:

1. Рівень продовольчого самозабезпечення, включаючи сюди та наявність страхових запасів, що забезпечують стійкість держави від коливань на світовому ринку та змін погодних умов.

2. Доступність продовольства всім верствам населення, зокрема і його бідної частини, оскільки продовольство на відміну багатьох інших форм та об'єктів споживання є найважливішим і невід'ємним чинником виживання і існування людей.

Ці положення набули вже форми як наукових визначень, а й навіть у певною мірою норм міжнародного права, відбитих у Римській декларації 1996 року, підписаної главами країн і урядів переважної більшості країн світу.

Основна теоретична проблема полягає в тому, що, по-перше, сільське господарство як галузь не є фінансово самодостатньою і у всіх розвинених країнах залишається дотаційною, а по-друге, у тому, що ринкові сили, тобто попит, пропозиція та Ціновий механізм можуть саморегулюватися лише у вузьких межах, з виходом за які настає різка та непропорційна зміна цін, найчастіше у вигляді інфляції, чому свідком було нинішнє покоління жителів України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями забезпечення продовольчої безпеки та пошуку шляхів ефективного розвитку агропромислового комплексу займаються відомі фахівці у цій сфері, а саме: О.І. Банах, О.М. Бородіна, П.В. Борщевський, В.І. Власов, О.І. Гойчук, М.В. Гребенюк, А.В. Дейнеко, М.С. Кваша, М.І. Кисіль, Ю.Я. Лузан, Ю.О. Лупенко,

М.Й. Малік, А.С. Музиченко, Н.В. Попрозман, М.І. Пугачов, П.Т. Саблук, О.В. Скидан, М.П. Талавіря, І.А. Федун, М.Й. Хорунжий. Проте, зміни суспільного буття та процес глобалізації економічних відносин вимагає своєчасного перегляду теоретичних засад формування продовольчої безпеки країни.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка теоретичних засад формування продовольчої безпеки країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблема забезпечення продовольством країн, домогосподарств, індивідуумів стояла перед людством з давніх-давен, а досягнення певного рівня продовольчої безпеки було завжди основним завданням як суспільства загалом, так і конкретної особистості [1].

Так за прогнозами ФАО, в наступні 40 років (до 2050 р.) виробництво продовольства в світі необхідно збільшити на 70 % для того, щоб прогодувати усе населення планети, яке як прогнозується, зросте до 9,3 млрд осіб. І зокрема попит на зерно для продовольчого та фуражного споживання досягне 3 млрд. тон в 2050 році. Що, враховуючи поточне виробництво зерна яке становить 2,1 млрд. тон, то його приріст повинен становити майже 1 млрд. тон (48 %).

Екстраполюючи розвиток останніх років і стан глобального продовольчого забезпечення і сільського господарства зокрема, піддається сумнівам можливість забезпечення зростаючого населення необхідним продовольством. Так, зокрема, в книзі "Межі зростання 30 років потому" [2], у якій містять коректування сценаріїв зроблених в доповіді для проекту Римського клубу, вказують на крах виробництва і продовольчого забезпечення населення зокрема. Греєм Тернером (Graham Turner) з CSIRO (Австралія) опублікував статтю, в якій порівнював прогнози доповіді з 30 роками, що пройшли після публікації, прийшов до висновку що сучасний стан знаходяться в межах, описаних в доповіді.

Подібне дослідження провів Матіс Вакернагель і його колеги, які оцінювали навантаження на довкілля з боку людини і порівняли її з підтримуючою здатністю (потенційної ємністю) планети. Вони визначили екологічне навантаження як земельну територію, необхідну

для отримання потрібної кількості ресурсів (зерна, продовольства, деревини, риби, площ під міську забудову) і розкладання викидів, вироблених світовим співтовариством. Згідно результатів, людство вже витрачає приблизно на 20% більше, ніж допускає рівень самопідтримки [3].

Крім недостатності фізичного доступу до продовольства, в силу збільшення дефіциту продовольчої сировини прогнозується зменшення економічної доступності. Міжнародна благодійна організація "Oxfam" прогнозує, що ціни на основні продукти харчування до 2030 року можуть зрости більш ніж у два рази. У разі, якщо глави держав і урядів не вживуть необхідних заходів, вартість зернових культур у найближчі 20 років зросте на 120—180%. Експерти "Oxfam" не самотні у своїх прогнозах стрімкого зростання цін на продукти харчування. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і ФАО також прогнозують, що в найближчі десять років середня ціна на пшеницю і кормове зерно підвищиться на 15-40%, на рослинні олії перевищить 40%, на молочні продукти підвищаться в середньому на 16—45%.

В умовах економічної та політичної кризи зазвичай скорочуються державні інвестиції в сільське господарство, що призводить до руйнівних наслідків в плані проблем зuboжіння і голоду. Досвід минулого і наукові дослідження показують, про помилковість даної практики. Тільки при наявності ефективного сільського господарства і формуванням систем соціальної допомоги і програм соціального захисту можна досягти надійного рішення проблеми продовольчої безпеки.

Узагальнено еволюційні підходи до визначення продовольчої безпеки та виділимо контент кожного із етапів. Для більшості наукових праць, у яких зроблено спробу щодо систематизації підходів до оцінки та визначення продовольчої безпеки є фокусування уваги не на конкретні дії держав або міжнародних організацій, а на документи декларативного характеру — меморандуми, рішення конференцій, наукові конференції.

Так, заслуговує на увагу праця науковців, які виділяють п'ять етапів в еволюції дефініції продовольчої безпеки [4]. Для 40-х та 50-х минулого століття, на думку науковців, характерною була орієнтація розвинених країн розподіляти надлишки продовольства на основі надання продовольчої допомоги біднішим.

У 60-х відбулося усвідомлення того, що пряма продовольча допомога бідним країнам у середньостроковій перспективі призводить до негативних наслідків для їх розвитку. Наступний етап у 70-х роках відбувся унаслідок продовольчої кризи, коли відповіддю на коливання цін та обсягів виробництва став контроль за обсягами сукупних світових резервів зерна в аспекті забезпечення продовольчої безпеки та підтримки стабільності цін як на національному, так й світовому рівнях. У 80-х роках відбулося розширення поняття "продовольча безпека" шляхом включення до нього економічної та фізичної доступності продовольства. Заключний етап, 90-і роки по теперішній час, детально у цій праці не розглядається, використовуючи визначення продовольчої безпеки ФАО (1996 р.), у якому робиться акцент на необхідності забезпечувати усіх людей якісним та безпечним продовольством, етап називають як "свобода від голоду та виснаження").

Узагальнення наукової літератури з питань забезпечення продовольчої безпеки дозволило систематизувати еволюції підходів до розуміння цієї економічної категорії. Так, привертання уваги світової спільноти до проблем виробництва продовольства, голоду, недоїдання та здоров'я були ще до створення ФАО. У цей період можна виділити праці Френка Л. Макдугалла, в честь якого Продовольча і сільськогосподарська організація ООН регулярно проводить пам'ятні конференції (McDougall Memorial Lecture). Зазначимо, що Френк Л. Макдугалл у 1935 р. опублікував меморандум про про-

блеми сільського господарства і здоров'я, який став першим документом доведення до світової спільноти ідеї про те, що значній частині населення не вистачає правильного харчування. На міжнародному рівні було проголошено необхідність розвитку співпраці різних держав щодо забезпечення населення у достатніх обсягах продовольства.

Базові підходи, які покладено в основу концепції продовольчої безпеки та дійшли до нинішнього часу були сформульованими на початку сорокових років минулого століття. Очевидно, що роки Другої світової війни ускладнилися питання продовольчого забезпечення населення, що й зумовило проведення конференції (з 18.05 — 3.06. 1943 р., м. Хот-Спрінгс, Вірджинія, США), яка розглядала можливості досягнення "свободи від нужди" в області продовольства та сільського господарства на основі "надійного, належного та відповідного" постачання продовольством" [5]. Зазначимо, що у даному підході під "надійним" розуміють наявність постійного та сталого доступу до продовольства, "належне" означає кількісну достатність, "відповідне" — його необхідну поживність, а, отже, були закладені основи для комплексного визначення продовольчої безпеки. Отже, категорія "свобода від нужди" включала декілька складових продовольчої безпеки: наявність продовольства, його поживність та якісні характеристики, а також стабільність постачання продовольством.

Особливу увагу конференція приділила аналізу причин виникнення голоду та нужди та встановила нерозривний зв'язок у її вирішенні та забезпеченні відповідним харчуванням широких верств населення на основі економічного зростання та створенні додаткових робочих місць. У резолюції ХХІV конференції під назвою "досягнення економіки достатку", зокрема, що першою причиною голоду та недоїдання є бідність, а сприяння повній зайнятості людських та матеріальних ресурсів на основі національної соціально-економічної політики є першою умовою загального росту виробництва та купівельної спроможності доходів населення [6]. Отже, на конференції було розглянуто питання економічної доступності продовольства для населення на національному рівні.

Узагальнюючи вищезазначене, покладено початок виходу цієї проблеми на міжнародний рівень, піднімаються питання "свободи від нужди", "свободи від голоду" та "досягнення економіки достатку", вирішення яких залежать від темпів економічного зростання, динаміки світового виробництва зернових, достатності продовольства у світі та вплив на рівень бідності та наявності й зміни кількості робочих місць. У подальшому, розвиток ідей, які покладено в основу концепції продовольчої безпеки, переважно здійснювалися під егідою Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН — міжнародної організації під патронатом ООН, яка заснована 16 жовтня 1945 р. та по теперішній час є провідною організацією у системі ООН, що працює в області розвитку сільських територій та підтримки сільського господарства під гаслом "допомагаємо побудувати світ без голоду".

Зазначимо, що упродовж 50-і-60-і років минулого століття не було однозначного підходу до вирішення продовольчої проблеми. Однак, акцент світової та сільськогосподарської політики було змінено у бік стимулювання виробництва основних сільськогосподарських культур, переважно, пшениці та рису, за рахунок яких передбачалося вирішити проблему досягнення "свободи від нужди" та "свободи від голоду" на світовому рівні, а значить динаміка світового виробництва зернових та їх запаси у рамках цієї концепції тривалий період міжжох часу слугувати індикатором, що характеризує досягнення перелічених свобод. При цьому окремі дослідники вважають, що на національному рівні в цей період для розвинених держав світу була орієнтація до продовольчої незалежності та мінімізації імпорту

продовольства. Поступово, у світовій спільноті посилювалося усвідомлення того, що продовольча допомога не лише позитивно впливає на приймаючі країни, але й підриває їх можливості до самозабезпечення продовольством у середньостроковій перспективі, що в кінцевому підсумку погіршує стан продовольчого забезпечення населення. Ця думка знайшла своє висвітлення у ряді публікацій [7], а також вплинула на роботу Світової Продовольчої Програми.

Водночас, ідея досягнення свободи від нужди на основі боротьби із бідністю у світі поступово зникає із порядку дня урядів держав, оскільки почала домінувати альтернативна концепція позбавлення населення світу від нужди не через боротьбу із бідністю та повсюдний розвиток економіки та створення робочих місць, а саме на основі надання прямої продовольчої допомоги біднішим країнам з боку провідних країн.

Отже, у 50-і та 60-і роки минулого століття загострилися дискусії про вплив продовольчої допомоги на забезпечення продовольством населення у довгостроковому періоді, однак у реальних умовах мало місце нарощування виробництва зернових у розвинених країнах та надання продовольчої допомоги, тобто не орієнтація до продовольчої незалежності, а специфічна форма експортної орієнтації.

Разом з тим, 16 грудня 1966 р. резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй було прийнято "Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права", стаття одинадцята частини третьої якого проголошує визнання права усіх людей на "достатній життєвий рівень для нього та його сім'ї, який включає достатнє харчування, одяг та житло, і на неперервне покращення умов життя". Другий пункт цієї статті передбачає визначає права кожної людини на свободу від голоду, одночасно закріплюючи зобов'язання країн індивідуально та у порядку міжнародної співпраці приймати необхідні заходи з метою: "покращити методи виробництва, зберігання та розподілу продуктів харчування шляхом широкого використання технічних та наукових знань, поширення знань про принципи харчування та удосконалення або реформи аграрних систем таким чином, щоб досягнути найбільш ефективного освоєння та використання природних ресурсів; і забезпечити справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб та із урахуванням проблем країн". Отже, у резолюції зазначається не лише важливість забезпечувати наявність продуктів харчування на внутрішньому ринку, а й необхідність забезпечувати фізичну, транспортну доступність його для населення, а також проводити консультативну роботу із населенням з питань здорового харчування.

На початку 70-х років двадцятого століття відбулося значне коливання у світовому виробництві зернових. У результаті скорочення світових запасів та нестачі продовольства на ринках відбулося підвищення цін на продукти харчування, що підвищило актуальність проблеми досягнення свободи від нужди та від голоду у світу. На цьому фоні у листопаді 1974 р., у Римі відбулася Світова продовольча конференція, у роботі якої взяли участь представники 134 держав світу, яка вперше сформулювала поняття "продовольча безпека" ("food security"). Спочатку цей термін мав наступне значення: "наявність будь-який час необхідних світових продовольчих запасів основних продуктів харчування, достатніх для підтримки стійкого та розширеного споживання, і для компенсації коливань обсягів виробництва та цін". Фрази "у будь-який час", "компенсація коливань виробництва і цін" та "стійке споживання" адресуються до стабільного забезпечення продовольством, що виходить на перший план у ситуації, що склалася.

На думку науковців для 70-х років минулого століття характерним був акцент національному виробництві продовольства та його спроможності задоволь-

няти потреби населення країни. У якості показника продовольчої безпеки використовувалися стан продовольчого балансу країни.

Отже, для етапу еволюції підходів до продовольчої безпеки, який припав на сімдесяті роки минулого століття, характерним є акцент на контролі світових запасів продовольства з метою забезпечення стабільного постачання продовольством населення та скорочення коливань цін на продукти харчування.

Важливим етапом у теоретичному поглибленні підходів до визначення та вимірювання продовольчої безпеки є праця лауреата Нобелівської премії з економіки 1998 р. Амартія Сена "Poverty and Famines: An Essay on Entitlement and Deprivation" (1981 г.) з проблем голоду. Ця праця мала значний вплив на визнання світовою спільнотою важливості розгляду продовольчої безпеки не лише на регіональному та глобальному рівнях, але й на рівні окремих особистостей та домогосподарств, що стало початком переходу до нового етапу в еволюції підходів розуміння продовольчої безпеки.

Завдяки "зеленій революції" у 80-их роках виробництво продовольства у світі зросло, при цьому встановлено, що стабільні поставки в достатніх обсягах продовольства на внутрішні ринки за постійними цінами автоматично не забезпечують доступ всього населення до цих продуктів харчування, окремі групи населення не можуть мати фізичного та економічного доступу до продовольства навіть у сприятливих для економіки умовах. Недоїдання та голод це результат функціонування усієї економіки в цілому, а не лише виробництва сільськогосподарської продукції.

У 1983 р. під впливом обставин, які висвітлено у роботі А. Сена, визначення продовольчої безпеки було уточнено за пропозицією ФАО та за підтримки Комітету по світовій продовольчій безпеці. В уточненому визначенні підкреслюється необхідність забезпечення балансу попиту та пропозиції на продовольчих ринках, вводиться поняття "фізична доступність продовольства" та "економічна доступність продовольства", що має велике значення, оскільки наявність продовольства на складах не означає, що при цьому вона не доходить до кінцевих споживачів. Словосполучення "у будь-який час" означає стабільність. Отже, питання досягнення продовольчої безпеки було знову повернене із сфери сільськогосподарського виробництва до питань бідності та відсутності попиту.

У результаті у дефініції продовольчої безпеки було враховано існування не лише світового та регіонального рівнів продовольчої безпеки, але й сімейного та індивідуального рівнів. У 1986 р. було опубліковано Доповідь Світового банку про бідність та голод, яка розглядає проблеми динаміки продовольчої безпеки у часі. У доповіді зазначається, що за минулі декілька років ріст виробництва продовольства перевищував зростання світового населення, однак на цьому фоні залишалося багато країн та сотні мільйонів людей, на забезпечення продовольством яких дана обставина немала впливу з причини низької купівельної спроможності. У доповіді було розмежовано хронічна відсутність продовольчої безпеки, що часто зумовлюється бідністю та низькими доходами населення, і часовою відсутністю, яке може бути наслідком стихійних лих, військових конфліктів, економічних криз. Очевидно, що країна, район, соціальна група, домогосподарство, окрема людина хронічно знаходяться у стані відсутності продовольчої безпеки, якщо з причини недостатніх доходів або виробництва продовольства відсутня можливість споживати достатню кількість харчових продуктів постійно упродовж року. Часова відсутність продовольчої безпеки має місце при порушенні стабільності доступу до продуктів харчування у зв'язку зі зростанням цін на продовольство, низькими урожаєм або зниження доходів.

Отже, до сфери забезпечення продовольчої безпеки було введено новий чинник — часу. Однак, у Доповіді

Світового Банку одержала свій розвиток теорія голоду за А. Сенном, а у якості показників продовольчої безпеки на національному рівні використовується не лише виробництво злаків на душу населення, але й частка людей, які споживають недостатнє для повноцінної трудової діяльності (менше 90% від норм, які рекомендовані ФАО або ВООЗ) та підтримки здоров'я (менше 80% від норм, що рекомендовані ФАО або ВООЗ) кількість калорій з їжею. Також у Доповіді зазначаються такі показники, як відношення вартості злаків, як імпортовано, до сумарної виручки від експорту держави; волатильність виробництва та цін на продовольство. Ці показники характеризують стабільність забезпечення продовольчої безпеки.

У якості одного із індикаторів виснаження передбачалося використовувати народжуваність дітей із недостатньою вагою та іншими відхиленнями, які викликані незбалансованим або недостатнім харчуванням батьків. Зазначимо, що ідея використання антропометричних показників одержала свій розвиток в іншій доповіді ЮНІСЕФ (United Nations Children's Fund, UNICEF) 1991 р. "Challenges for Children and Women in 1990's", у якому в якості індикатора незбалансованості харчування пропонується використовувати відхилення росту та ваги людини від вікової норми його статі. Важливою особливістю підходу ЮНІСЕФ є визнання того, що виснаження само по собі не може бути проявом винятково проблемами в області продовольчої безпеки та може бути зумовленим іншими чинниками (нездорове харчування, забруднене навколишнє середовище та ін.). Разом з тим, навіть доступ до достатньої кількості продовольства для людини не вирішить проблему виснаження, якщо її організм не спроможний належним чином засвоювати поживні речовини з їжі з причини проблем зі здоров'ям. Підхід ЮНІСЕФ одержав свій подальший розвиток у ході Міжнародної конференції з питань харчування у 1992 р.

Встановлено, що одночасно із еволюцією категорії "продовольча безпека", під впливом ЮНІСЕФ, починаючи із середини дев'яностих років минулого століття відбувається становлення поняття "безпека харчування" (nutrition security). Водночас, зазначається, необхідні санітарні умови, чиста вода, достатній стан здоров'я та ін. При цьому важливе значення відводиться не лише збалансованості харчування, але також яким чином спожите продовольство засвоюється організмом людини.

Питання співвідношення категорій "продовольча безпека" та "безпека харчування" залишається відкритим. Більшість науковців мають подібну думку, що ці категорії відрізняються одна від іншої, але є пов'язаними. При цьому продовольчу безпеку часто вважають необхідною, але не достатньою умовою наявності безпеки харчування. Так, окремі дослідники вважають, що продовольча безпека є частиною безпеки харчування. Інші вважають, що безпека харчування є невід'ємною частиною продовольчої безпеки.

ВИСНОВКИ

Отже, нині проявляється тенденція до об'єднання проблем продовольчої безпеки та безпеки харчування, що дозволяє виділити новий етап в еволюції підходів до розуміння продовольчої безпеки. Отже, зазначається не лише стабільна наявність та доступність продуктів харчування відповідної якості (тобто продовольча безпека), але також "споживання" та можливість засвоїти необхідні поживні речовини із продовольства. Очевидно, що з метою оцінювання продовольчої безпеки та безпеки харчування доцільно включати показники власне безпеки. Серед них доцільно виділити дані антропометричних досліджень, а також показники, що характеризують стан медичного обслуговування, санітарні умови, поширення у суспільстві знань та навиків в області здорового харчування та ін. Нині в українських

умовах ці тенденції все ще не знайшли свого відображення в нормативно-правових актах, а також відображені у працях вітчизняних дослідників, що дозволяє зробити висновок про Україну на даний момент знаходиться на етапі розуміння продовольчої безпеки, тобто, наявність продовольства, економічна та фізична доступність, стабільність та використання продовольства, та відстає в цьому плані від світового співтовариства.

Література:

1. Свиноус І. В. Щодо проблеми продовольчої безпеки у контексті зміни умов господарювання. Інноваційна економіка. 2013. № 3. С. 206-20.
2. Зеліско Н. Продовольча безпека як економічний пріоритет аграрної політики України. Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК. 2019. № 26. С. 77—80.
3. Живко З. Б., Даниленко Н. Б., Стадник М. Є. Продовольча безпека України: теоретико-аналітичний огляд. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. Т. 30(69), №6(1). С. 15—23.
4. Донелла Медоуз, Йорген Рандерс, Денніс Медоуз. Пределы роста. 30 лет спустя Москва. ИКЦ "АКАДЕМКНИГА". 2007. 342 с.
5. Шелудько Л. Генезис формування дефініції "продовольча безпека" Соціально-економічні проблеми і держава. 2019. Вип. 2. С. 301—311.
6. Буряк Р. І., Кузьменко С. В. Продовольча безпека України в умовах євро інтеграції. Інноваційна економіка. 2018. № 1—2. С. 20—26.
7. Кузнецова І. О. Продовольча безпека України: вектор розвитку. Економіка України. 2019. № 11—12. С. 60—76.
8. Юзефович А. Е., Коваленко О. В. Продовольча безпека в умовах глобальних змін клімату. Продовольчі ресурси. 2019. №13. С. 291—298.
9. Мудрак Р. П. Продовольча безпека в умовах економічної кризи. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2017. Вип. 90 (2). С. 115—127.

References:

1. Svyynous, I.V. (2013), "On the problem of food security in the context of changing economic conditions", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3, pp. 206-20.
2. Zelisko, N. (2019), "Food security as an economic priority of Ukraine's agricultural policy", *Visnyk L'vivs'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*. Serii: Ekonomika APK, vol. 26, pp. 77—80.
3. Zhyvko, Z.B. Danylenko, N.B. and Stadnyk, M.Ye. (2019), "Food security of Ukraine: theoretical and analytical review", *Vcheni zapysky Tavrijs'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho*. Serii: Ekonomika i upravlinnia, vol. 30 (69), no. 6 (1), pp. 15—23.
4. Medouz, D. Randers, J. and Medouz, D. (2007), *Predely rosta. 30 let spustia [Limits to growth. 30 years later]*, YKTs "AKADEMKNYHA", Moscow, Russia.
5. Shelud'ko, L. (2019), "The genesis of the definition of "food security"", *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*, vol. 2, pp. 301—311.
6. Buriak, R.I. and Kuz'menko, S.V. (2018), "Food security of Ukraine in the context of European integration", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1—2, pp. 20—26.
7. Kuznetsova, I.O. (2019), "Food security of Ukraine: vector of development", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11—12, pp. 60—76.
8. Yuzefovych, A.E. and Kovalenko, O.V. (2019), "Food security in the context of global climate change", *Prodovol'chi resursy*, vol. 13, pp. 291—298.
9. Mudrak, R.P. (2017), "Food security in the economic crisis", *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva*, vol. 90 (2), pp. 115—127.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2022 р.